

11.04.2025

*“Müasir incəsənət məkanında süni intellekt: problemlər və perspektivlər” Beynəlxalq elmi-nəzəri konfrans
‘Artificial Intelligence In The Space Of Contemporary Art: Problems And Prospects’ International Scientific and
Theoretical Conference*

*«Искусственный интеллект в пространстве современного искусства: проблемы и перспективы»
Международная научно-теоретическая конференция*

UOT 021

DOI: 10.25045/ASUCAAI.2025.03

KİTABXANALARDA TURİZMƏ DAİR İNFORMASIYA XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİNDƏ SÜNİ İNTELLEKT TEXNOLOGİYASININ ROLU VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

Daşqın Məhəmmədli Heydər oğlu

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı Dövlət Universiteti

Bakı, Azərbaycan

dashqin.muhammedli@gmail.com

Hacı Qasımlı Hacıbala oğlu

Doktorant

Bakı Dövlət Universiteti

Bakı, Azərbaycan

Haci_qasimli@list.ru

Xülasə

Süni intellekt texnologiyası global informasiya mühitinin əsas indikatorlarından biridir. Müasir şəraitdə informasiya-Kommunikasiya Texnologiyalarının inkişafı fonunda bütün elm və fəaliyyət sahələrində, eləcə də, turizm sektorunda sürətli inkişaf baş verməkdədir. Ölkədə yerli və əcnəbi turistlərə kompleks informasiya xidməti göstərilməsi prosesinin əsasını kitabxanalar, informasiya mərkəzləri və elektron informasiya portalları təşkil edir. Kitabxanalar müxtəlif oxucu qruplarına informasiya xidmətini həyata keçirərkən onların prioritet tələbatlarını nəzərə almalıdır. Bu tədqiqat turizm sahəsi üzrə sənəd resurslarının kitabxanalarda təbliğində və müvafiq istiqamətdə xidmətin təşkili prosesində süni intellektin yeri və rolu, mövcud reallıqlar kontekstində problemlər və perspektivlər ətrafında nəzəri ümumiləşdirilməni ehtiva edir.

The Role and Prospects of Artificial Intelligence Technology in Organizing Tourism Information Services in Libraries

Abstract

Artificial intelligence technology is one of the main indicators of the global information environment. In modern conditions, against the background of the development of Information and Communication Technologies, rapid development is taking place in all fields of science and activity, as well as in the tourism sector. The basis of the process of providing complex information services to local and foreign tourists in the country is formed by libraries, information centers, and electronic information portals. Libraries should take into account their priority needs when providing information services to various groups of readers. This study presents a theoretical generalization on the role and place of artificial intelligence in promoting document resources in the tourism sector of libraries, as well as in the process of organizing services in this direction, addressing problems and prospects within the current context.

11.04.2025

*“Müasir incəsənət məkanında süni intellekt: problemlər və perspektivlər” Beynəlxalq elmi-nəzəri konfrans
‘Artificial Intelligence In The Space Of Contemporary Art: Problems And Prospects’ International Scientific and
Theoretical Conference*

*«Искусственный интеллект в пространстве современного искусства: проблемы и перспективы»
Международная научно-теоретическая конференция*

Дашгын Мамедли

Гаджи Касимли

Роль и перспективы использования технологий искусственного интеллекта в организации туристско-информационного обслуживания в библиотеках

Аннотация

Технологии искусственного интеллекта являются одним из основных показателей глобальной информационной среды. В современных условиях на фоне развития информационно-коммуникационных технологий происходит бурное развитие всех сфер науки и деятельности, в том числе и туристической сферы. Основу процесса предоставления комплексных информационных услуг местным и иностранным туристам в стране составляют библиотеки, информационные центры и электронные информационные порталы. Библиотеки должны учитывать их приоритетные потребности при предоставлении информационных услуг различным группам читателей. В исследовании дано теоретическое обобщение места и роли искусственного интеллекта в продвижении документных ресурсов в сфере туризма в библиотеках и в процессе организации услуг в соответствующем направлении, проблемы и перспективы в контексте современных реалий.

Açar sözlər. Kitabxana, biblioqrafik resurslar, sənəd resursları, informasiya xidməti, turizm, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, süni intellekt

Keywords: Library, bibliographic resources, document resources, information service, tourism, Information and Communication Technologies, Artificial Intelligence

Ключевые слова. Библиотека, библиографические ресурсы, документные ресурсы, информационная служба, туризм, информационно-коммуникационные технологии, искусственный интеллект

Müasir informasiya əsri müxtəlif elm və fəaliyyət sahələrinin global inkişaf dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu səbəbdən bütün elm və fəaliyyət sahələrində olduğu kimi, turizm sahəsində də inkişaf özünü dinamik şəkildə büruzə verməkdədir. Bu sahədə inkişafa təkan verəcək mühüm hadisələrdən biri də COP29 tədbirinin Azərbaycanda keçirilməsi olmuşdur. Qeyd edək ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransı (COP) hər il keçirilir və sədrlik BMT-nin beş regionu arasında rotasiya olunur. Azərbaycan Tərəflər Konfransının bu ilin noyabrında Bakıda keçirilmiş 29-cu sessiyasına (COP29) sədrlik etmişdir. Bu da ölkəmizdə turizmin inkişafında böyük irəliləyişlərinə əhəmiyyətli töhfələr verməkdədir. Bu istiqamət üzrə aparılan araşdırma zamanı müəyyən etdik ki, müxtəlif tədbirlərlə əlqadar olaraq ölkəmizə gələn turistlərə informasiya xidmətinin həyata keçirilməsində müxtəlif informasiya mərkəzləri ilə yanaşı, kitabxanalarda mühüm rola malikdir. “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda qeyd olunur ki, “Kitabxanalar elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarının toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təmin edən, cəmiyyətin intellektual və mədəni inkişafına xidmət edən sosial institutdur”. Bu baxımdan turizm sahəsində sənəd-informasiya resurslarının yaranması, formalaşması və təbliğində respublikanın kitabxana-informasiya

müəssisələri əsaslı funksional əhəmiyyətə malikdir. Kitabxanalarda turizmlə bağlı yerli və əcnəbi turistlərə lazım olan informasiyalar ənənəvi metodlarla yanaşı, elektron formada çatdırılır ki, məhz bu prosesdə süni intellektin rolu əvəzolunmazdır. Bu istiqamət üzrə tarixşünaslıq baxımından araşdırma apararaq müəyyən etdik ki, rus tədqiqatçısı A.C.Katasyev göstərir ki, “axtarış, müqayisə və təsnifat sahəsində əqli fəaliyyəti qismən əvəz etmək, mexanikləşdirmək məqsədilə yaratdığı beş mexaniki qurğunun, “intellektual maşınlar”ın təsvirini vermişdir” [Katasyev, A, 2016] .

Məruzədə əsas tədqiq olunan məsələ budur ki, süni intellekt vasitəsilə müstəqil oxucular turizm sahəsinə aid ədəbiyyatlar haqqında məlumatları necə və hansı üsullarla əldə edə bilirlər? Müasir dövrdə İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyaları vasitəsilə müxtəlif avtomatlaşdırılmış proqramların köməyi ilə informasiya tələbatçıları olnlara lazım olan informasiyaları elektron formada asanlıqla əldə edə bilirlər [Stuart, J., 2010]. Bunlara sosial medianı, elektron informasiya portallarını, elektron səsli kitabları (və digər resursları) və s. misal göstərə bilərik. Amma unutmaq olmaz ki, ənənəvi formada turizm sahəsinə dair informasiya resurslarının təbliği də mühüm rola malik olmaqla daim öz aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır [Aurelien, G., 2019]. Ümumiyyətlə, turizm və kitabxanalar arasındakı qarşılıqlı əlaqə olduqca maraqlı və əhəmiyyətlidir. Kitabxanalar həm turizm təcrübəsinin zənginləşdirilməsində, həm də turizmin inkişafında mühüm rol oynayır.

Müasir dövrdə kitabxanalarda süni intellektin tətbiqi özünü geniş şəkildə biruzə verməkdədir. Mütərəqqi xarici təcrübələri əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, bu sahədə hələ 2001-ci ildə Yaponiya və Hindistanda bəzi işlər həyata keçirilmişdir. Təsadüfi deyildir ki, tədqiqatçı C.Cəfərovun fikrincə, “2001-ci ildə Yaponiya və Hindistan kitabxanaları elektron kataloqun yaradılması sahəsində süni intellektin tətbiqinə nail oldular” [Cəfərov, C., 2012, s. 23].

Süni intellekt texnologiyası turizm sahəsinə dair elektron informasiya resurslarının kitabxanalarda ayarılmasında və oxuculara elektron formada təqdim edilməsində mühüm rola malikdir. Respublikada fəaliyyət göstərən kitabxanalar ölkənin ümummədəni irsini qoruyan, elm, təhsil, mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənət və s. resurslarını təqdim edən mərkəzlərdir. Turistlər kitabxanaları ziyarət edərək seçilmiş bölgənin tarixini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını, incəsənətini və s. öyrəncək imkanı əldə edə bilirlər. Bir sıra kitabxanalar turizmin təşviqi və turizmə dair resursların təqdim edilməsi məqsədilə öz fəaliyyətlərini genişləndirirlər. Bu kitabxanalar turistik bələdçilər, xəritələr, yerli ənənələrə dair ədəbiyyat və tarix kitabları təqdim edərək turistlərin məlumatlanmasını təmin edir. Kitabxanalar həm də müxtəlif dil təlimləri və yerli əhəmiyyətli ərazilərə dair məlumat bazalarını təklif edirlər. Bir çox şəhər və regional kitabxanalar turizm məqsədli ziyarətgahlar kimi təbliğat aparır, məşhur kitabxanalar və kitab sərgiləri, turistik yerlər kimi özlərini təqdim edirlər. Həmçinin, kitabxanalar və müasir texnologiyalar sayəsində virtual turizm də mümkündür. Belə ki, insanlar dünyanın hər yerindən məşhur kitabxanaları onlayn ziyarət edə bilirlər.

Respublikanın mərkəzi və regional kitabxanalarında turizmə dair ədəbiyyatın təbliği metodları turistlərin və yerli əhalinin mədəni və informasiya resurslarına asanlıqla çıxışını təmin etmək məqsədini daşıyır [Qasımı, H., Məhəmmədli, D., 2024]. Bu metodlar, həmçinin turizmin inkişafına dəstək verərək yerli iqtisadiyyatın və mədəniyyətin tanınmasına kömək edir. Kitabxanalarda turizm mövzusu ilə bağlı mütəmadi sərgilər və tədbirlər təşkil edilə bilər. Bu sərgilərdə turizm istiqamətləri, ərazilər, mədəniyyətlər, tarixi yerlər və ənənələr haqqında kitablar və resurslar nümayiş etdirilir. Turistlər və kitabxana istifadəçiləri bu sərgilərdə maraqlı məlumatlar əldə

edərək yeni turistik məkanlarla tanış ola bilərlər. Kitabxanalarda turizmə dair məlumat mərkəzləri yaratmaq, turizmə dair ədəbiyyatı və bələdçi resurslarını genişləndirmək çox faydalıdır. Kitabxanalar, yerli turizm məlumatları, bələdçi kitabları, xəritələr, broşürlər və interaktiv məlumat resursları təqdim edərək turistlərə yönləndirici məlumatlar verə bilərlər. Məsələn, bir xüsusi turizm bölməsi açaraq, istifadəçilərə turizm mövzusunda müxtəlif nəşrləri təqdim etmək mümkündür. Bugünkü texnologiyalar əsasında, kitabxanalar onlayn mühitdə də turizmlə bağlı ədəbiyyatı təbliğ edə bilər. Virtual sərgilər, onlayn kitabxanalar və e-kitablar sayəsində istifadəçilər və turistlər turizm mövzusu ilə bağlı mənbələri internet üzərindən əldə edə bilərlər. Kitabxanalar həmçinin sosial media platformalarında (Facebook, Instagram, Twitter və s.) aktiv olaraq turizmlə bağlı ədəbiyyatın təbliğatını apara bilərlər. Kitabxanaların turizmdəki rolu yalnız kitabxananın kolleksiyası, texniki avadanlıqları və imkanları ilə deyil, həm də kitabxana mütəxəssisləri ilə bağlıdır. Yüksək keyfiyyətli xidmət göstərmək üçün həm rəhbərlik, həm də işçilər yüksək bacarıqlara malik olmalıdır. Kitabxana mütəxəssisi aşağıdakı bacarıqlara sahib olmalıdır:

Kitabxana mütəxəssisi yerli ərazi, yerli irs, incəsənət və memarlıq, sosial əhəmiyyət, mədəni kontekst, dini əhəmiyyət və s. haqqında yaxşı biliklərə sahib olmalıdır. Kitabxana mütəxəssisi və ya kitabxana işçiləri yerli ərazi və ya yerli icma ilə əlaqəli müxtəlif hadisələri xatırlamaq üçün yaxşı yaddaşa sahib olmalıdır ki, istifadəçilərdən gələn müxtəlif suallara cavab verə bilsinlər.

Aparılan araşdırma zamanı müəyyən olundu ki, süni intellektin kitabxanalarda istifadəsi üstünlüklərlə yanaşı, müəyyən çatışmazlıqları da ehtiva edir. Bu texnologiyanın inkişafı kitabxana xidmətlərinin keyfiyyətini və funksionallığını artırmaqla yanaşı, bir sıra çətinliklər və risklər də gətirə bilər. Süni intellekt istifadəçilərin axtardıqları məlumatları sürətlə tapmasına və daha dəqiq nəticələrə çatmasına kömək edir. Yaradılan axtarış alqoritmləri, böyük məlumat bazalarında lazımi resursları çox qısa vaxtda tapmağa imkan verir. Kitabxanaların malik olduğu verilənlər bazalarını süni intellekt effektiv şəkildə təşkil etmək və idarə etmək üçün istifadə edilə bilər (məsələn, rəqəmsal kolleksiyaların yaradılması və asanlıqla yenilənməsi prosesində). Süni intellekt fərdi istifadəçilərin ehtiyaclarını təhlil edərək onlara xüsusi tövsiyələr verə bilər ki, bu da informasiya istifadəçilərinə istədikləri mənbələri (resursları) asanlıqla tapmağa kömək edir. Kitabxanalarda mütəmadi həyata keçirilən çoxsaylı əməliyyatlar (turizm sahəsinə dair informasiya resurslarının qəbul edilməsi, rəflərdə yerləşdirilməsi, statistikaların izlənməsi və s.) süni intellekt ilə avtomatlaşdırıla bilər ki, bu da işçi kontingentin daha kreativ və əlavə dəyər gətirən tapşırıqlara yönəlməsini təmin edir. Süni intellekt əlilliyi olan turizmlə əlaqəli istifadəçilər üçün daha əlverişli xidmətlər (məsələn, səsli oxuma və ya vizual kömək) təmin etmək imkanlarına malikdir ki, bu da müxtəlif fiziki və informasiya ehtiyacları olan istifadəçilərin (obonentlərin) də bərabər şəkildə faydalana bilməsini təmin edir.

Yuxarıda qeyd olunan üstünlüklərlə yanaşı, süni intellekt texnologiyalarının kitabxanalarda geniş tətbiqi bəzi iş yerlərinin ləğv edilməsinə və ya azaldılmasına səbəb ola bilər. Kitabxana işçilərinin çoxu texnologiya ilə əlaqəli olmayan vəzifələrə yönəldilə bilər ki, bu da işçi qüvvəsinin azaldılması ilə nəticələnə bilər. Süni intellekt sistemləri səhv qərarlar verə və ya qeyri-dəqiq məlumatlar təqdim edə, istifadəçi məlumatlarının toplanması və işlənməsində məxfiliyin pozulması məsələlərini gündəmə gətirə bilər. Qeyd edilən ümumi fikirlərdən belə bir nəticəyə gəlirik ki, süni intellektin kitabxanalarda rolu mühüm əhəmiyyətə malik olsa da, bu sahədə tətbiqinin bir sıra çatışmazlıqları da vardır ki, bunlara da bir sıra əməliyyatların avtomatlaşdırılması ilə əlaqədar olaraq

11.04.2025

*“Müasir incəsənət məkanında süni intellekt: problemlər və perspektivlər” Beynəlxalq elmi-nəzəri konfrans
‘Artificial Intelligence In The Space Of Contemporary Art: Problems And Prospects’ International Scientific and
Theoretical Conference*

*«Искусственный интеллект в пространстве современного искусства: проблемы и перспективы»
Международная научно-теоретическая конференция*

ənənəvi əl əməyinə əsaslanan proseslərin azaldılmasını, bəzən avtomatlaşdırma prosesinin tətbiqi nəticəsində proseslərin dəqiq yerinə yetirilməməsini və s. aid edə bilərik.

Nəticə olaraq qeyd edək ki, süni intellekt texnologiyasının kitabxanalarda tətbiqi nə qədər üstün mövqeyə malik olsa da, bu istiqamətdə məsləhətlərin daha dərinlən həll edilməsində kompleks funksional rolu insan fenomeni ilə müqayisədə xeyli zəifdir. Hazırda dünyanın bir çox ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da elektron kataloqun linqvistik təminatını kökündən həll etmək, onu süni intellekt texnologiyası ilə təmin etmək və “intellektuallaşdırmaq” üçün elmlərin mütərəqqi nəticələrindən kompleks şəkildə istifadə edilməlidir. Müxtəlif elm və fəaliyyət sahələrinin bir-birinə inteqrasiyası ilə əlaqədar olaraq turizm və kitabxanalar arasında qarşılıqlı əlaqə həm turizmin mədəni istiqamətlərini, həm də informasiya mübadiləsinə inkişaf etdirir. Süni intellekt vasitəsilə kitabxanalar turizmin elektron formada təbliğatında və mədəni irsin qorunmasında mühüm rol oynayır. Mövzu ilə bağlı aparılan araşdırmalar zamanı müəyyən etdik ki, süni intellektin kitabxanalarda istifadəsi kitabxana xidmətlərini daha səmərəli və sürətli edir. Həm fiziki, həm də rəqəmsal resursları daha yaxşı idarə etmək, istifadəçilərə fərdiləşdirilmiş xidmətlər təklif etmək və məlumat təhlükəsizliyini təmin etmək baxımından süni intellekt kitabxanaların gələcəyində əhəmiyyətli bir yer tutacağını vəd edə bilər və bu aspektdə inkişafın davamlılığının təmin edilməsi fonunda kitabxanalar müasir informasiya cəmiyyətinin əsas atributları kimi daha məqsəduyğun struktur-funksional mahiyyət ehtiva edəcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

Azərbaycan dilində

1. Cəfərov, C.A. (2012). Kitabxana-informasiya xidmətində elektron Kataloq. Bakı, 224 s.
2. İsmayilov, N., Məhəmmədli, D. (2024). Qərbi Azərbaycan Tarixinə Dair Sənəd Axınının Təşəkkülü və İnkişafı. Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi, 11(6), 4483-4496.
3. Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999), 24 s.
4. Qasımlı, H.H., Məhəmmədli, D.H. (2024). Turizm sahəsi üzrə “İnformasiya tələbatı” konsepsiyası. Akademik Tarih Ve Düşünce Dergisi, 11(6), 4588-4595.
5. Məhəmmədli, D.H., Qasımlı, H.H. (2023). Azərbaycan Respublikasının Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunun kitabxanalarında turizmə dair informasiya resurslarının spesifik xüsusiyyətləri. Tarix və onun problemləri, (2), 245-254.
6. Məhəmmədli, D.H., Qasımlı, H.H. (2023). Azərbaycan Respublikasının Şəki-Zaqatala iqtisadi regionunda turizm fəaliyyətinin informasiya təminatında kitabxanaların rolu. AMEA Gəncə bölməsi: Xəbərlər məcmuəsi: “İctimai və humanitar elmlər seriyası”. №2, 113-118.
7. Rzayev, S. (2008). Kitabxana xidməti. 337 s.

Rus dilində

8. Катасёв А. С. (2016). Нейросетевая модель распознавания рукописных символов в системах биометрической идентификации и аутентификации. Вестник Казанского технологического университета, №. 4.

İngilis dilində

9. Stuart, J., Russell and Peter Norvig (2010). Artificial Intelligence: A Modern Approach. 3rd edition, Prentice Hall, 1152 p.
10. Aurélien, G. (2019). Hands-On Machine Learning with Scikit-Learn, Keras, and TensorFlow, 2nd Edition, O'Reilly, 484 p.